

Medgyesegyháza

"De mit csinál mindenki? Erre nehéz válaszolni."

Még most is gondolkodom, kell-e iskolakritikai tanulmányom mögé² ez a függelék? Nem lenne-e elég megjegyezni: játszottam, felnöttem egy magyar faluban, mint bárki más. Csináltam, amit mindenki! Ha nagyon beleereszkednék, másik könyv lenne belőle. **Igazából ezzel a másik könyvvel kellett volna kezdeni a Vázlatokat, bemutatni: hogyan lett a falusi kisfiúból biológia-rajz szakos általános iskolai tanár. Milyen volt az a falu, az a család, meg persze a többi család, hisz gyerekként jártunk házról – házra, udvarról udvarra, rokonokhoz, játszótársakhoz, megtapasztaltunk sokféle értékrendet, gondolkodás és beszédmódot, sokféle viselkedést. Történeteket kellene sorolni, beállítódások gyökereit vizsgálni, hogy érthetőbbé, könnyebben elbeszélhetővé váljanak a pedagógus pálya eseményei. Idő hiányában ez egyelőre reménytelen. Töredékeket írni a Vázlatok elé, meg már tényleg túlmenne minden határon.** Mégis ide kell csatoljam ezt a függeléket, mintegy adatközlésként, mert egy interjúban³ elég sok féligazságot fecsegtem össze, amit azóta is restellek.

Kezdjük előbb a községgel.

Régészeti leletek szerint a Maros hordalékkúpján lévő terület (Csabaszabadi előtt – földúton Kondoros felől érkeve - tíz méteren belül emelkedünk fel a kötött talajról a homokos hordalékkúpra.) az őskor óta lakott. Írásos említésével először egy 1418-ban kelt oklevelében találkozunk. A török hódítás alatt a népesség megfogyott. Az 1800-as években kezdett újra faluvá népesülni. A telepések jórészt haszonbérelő dohánykertészek voltak,⁴ többségük szlovák. "Két magyar van csak a faluban, Holecz, meg Hrdlicska." No, meg néhány román, roma, sváb és persze akadtak magyar családok is, de az alaphangot azért az újonnan megkapaszkodók, feltörekvők adhatták. Az (evangélikus) egyházközség szlovák ajkú volt. Az istentiszteletet két nyelven tartották, szlovákul és magyarul.⁵ Idegenben újult erővel dolgozni, őrizni az otthon melegét, meg persze egymásba kapaszkodni. Támogatni egymást. Szerszámok jártak körbe. Ha valakinek valami alkatrész kellett, tudta, hova kell menjen érte. Hacsak nem: „Előbb hozd vissza a múltkorit!” Sarusi Mihály, Závada Pál, Kiss Anna történeteiben folyton ismerősökre bukkanok. **Az eltérő nyelv túl sokat nem számíthatott, a gyerekek magyarul mindenképp megtanultak, valamennyit nyilván beszélhettek a többi nyelven is, de a XIX. századi nacionalista eszmék megzavarhatták ezt a „józan együttélést”. A húszas-harmincas években erősödött a magyarosító nyomás, és persze a szlovákság is mozgolódni kezdett. Lásd pl. Závada Pál: Jadviga párnája. Végül az 1946-os lakosságcsere jelentette az igazi traumát. Az én gyerekkoromban ez már valahogy a mélytudatba süllyedt, beszélgetésekben alig került elő. Azt tudtuk, hogy sok medgyesinek vannak gútai rokonai, lassan az is kiderült, hogy Gúta egy másik országban van. Néhány családról tudtuk, hogy „betelepültek”, eleinte azt hittem, tanyáról költöztek be a faluba. (Nyilván ilyenek is voltak.)**

Aztán jött a forradalomnak nevezett rendszerváltás (Érzésem szerint az alulról jövő tömeges rendszerváltoztatási szándék híján nem nevezhető forradalomnak, de ennek majd utána kell nézni.), a régi világ lerombolása, szétverése, aminek el kellett volna hoznia a szabadságot. A béresek, a munkások szabadságát. Ki kellett volna termelnie a szabadság intézményeit. Helyette egy rendszerváltó elit diktatúrája intézményesült. Ezzel már a családtörténetnél vagyok.

Anyai ágon mondhatni sima ügy. Béres nagyapa, aki a dohánykertészetben dolgozik. Megjárta a világháborút, túlélte, talán még két csillagot is szerzett. Egy tizedes úr, aki visszajön dohánykertésznek. Nem veti meg az italt, szereti a cigányzenét, vesz magának egy szép, mives cimbalmot. Vasárnaponként kiviszi az udvarra, cimbalmozik. Amikor a kutyája megbetegszik, elviszi az állatorvoshoz. De amikor a felesége lesz beteg, nem hív orvost. Sokba kerül. Felesége meghal, újránősül. Ahogy megöregszik, egyre többet iszik, kiszorul az alsóépületbe, delírium tremens, meghal.

¹ Esterházy Péter: Petőfi a légtornász.

² Vázlatok az iskoláról c. tanulmányhoz készülő melléklet. „Honnan jött a szerző?”

³ Szávai. Tanármonológ. Replika, 2002 június.

⁴ Bagyinszky Marianna: Gútai magyarok Medgyesegyházán.

doktori.btk.elte.hu/hist/bagyinszkymarianna/diss.pdf

⁵ Az egyházközségek és gyülekezetek megalakulása

és megerősödése Medgyesegyházán. Halasi László.

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Medgyesegyhaza/pages/medgyesegyhaza/005_az_egyhazkozsegek.htm

„Anyám már a másik házasságban születik, nővére így mostohanóvér, korán el kell mennie szolgálni, holott az osztály második legjobb tanulója volt. Ő a rendszerváltást megváltásként éli meg. Kiugorhat, tanulhat. Angi Vera, csak még szebb külsővel. Eljut valami pártiskolára, de nem ragad meg, visszakerül a faluba. Hol függetlenített párttitkár, hol dajka az óvodában, hol takarítónő, hol meg egyszerű Tsz tag, de valami ifjúsági kört ekkor is vezet. Néha rövid kis cikket ír a Néplapba.

Apai nagyapám ezzel szemben bizony, ha alsó hangon is, de "Tekintetes Konecsni István Úr"⁶ (Ha felesége lefényképezteti magát: „Tekintetes Konecsni Istvánné Úrnőnek címzik a felvételt.) Apja asztalosmester volt, a békéscsabai református templom építésekor jött át a Felvidékről. Keresett annyit, hogy vehessen magának egy házat a faluban, a takarékba betett annyi pénzt, hogy beválasztották az igazgatótanácsba. Nagyapa 1945 előtt főgépész volt egy malomban, mellette volt egy (vagy néhány?) traktora, cséplőgépe, nyáron azzal is dolgoztatott⁷, a falu jobb módú emberei közé tartozott. Amikor az állam magyar neveket ajánlott a más nemzetiségűeknek, Szávaira magyarosított. Az udvaron rend, a disznóól kifutója kitéglázva (Ennek persze a disznók nem örültek.), a kert afféle mintakertészet, összeoltott fajokkal, fügebokorral, gyógynövény sarokkal. Nagyapa beszél valamennyire németül, néha előveszi a maga készíttette kis mandolint, játszik rajta az unokák kedvéért. Sakkozik.

Nagymama hasonló családból származó „alsó kategóriájú tekintetes asszony”. (Nevelt lány. Kliszek, de a Maár iparos családban nevelkedik.) A háború előtt divatlapokat járatott, lányokkal „drukkoltatott.”⁸

A megkapaszkodás, feljebb törekvés igen keménnyé formálta őket, amit nagyapa józan mértéktartással, nagymama már meglehetősen rátartisággal képviselt.

1912-ben született egyetlen fiuk valószínűleg szabadabb levegőre vágyott. Már az elemi iskolát is nehezen viselte, a parasztfiúknak úri fiú lehetett, az úri fiúknak munkásgyerek. Egy-két év helyben tanoncoskodás után nekivágott a nagyvilágnak, Debrecenben végzett motorszerelőként, egy rokon családnál lakva, majd budapesti munkásévek következtek. Mikor milyen munka akadt. Pincérkedés is volt közte. Leghosszabb időt egy nagy malomipari gépeket gyártó cégnél töltött. Kijáró szerelőként majd száz településen megfordult. Itt mindent kitanult, amit lehetett. (Később öt szakmából le is vizsgázott, de még további tízegynéhányból is megszerezte az alapismereteket.) Mellette mozgalmi élet, először jobboldali körökben („Voltam én fasiszta is! – jutott vissza a fülemből valakitől”) aztán munkáskörök, dalárda, történetesen a Vándor kórus. Fiókjában megtaláltuk Vándor Ernő leveleit. Hogy 45 előtt belépett-e a pártba, arról a családi legendárium kissé ködösen beszélt, 45 után mindenestre természetes volt számára a mozgalmi szerepvállalás. Hazajön a faluba („Megjöttek a falujárók! „, Csasztuskák, toborzás, később a kékcédulás választásoknál teherautókon járnak a környéket. Másrészt azért némi félelem is űzi őket. „A moszkoviták ki fogják irtani a hazaiakat!” Jobb lesz vidéken.) Szakmunkásként, művezetőként dolgozik a KTSZ-ben, a Gépállomáson. Mellette szakszervezeti bizalmi, kisebb-nagyobb belső ellenállások, odamondogatások, kirúgás-felmondások, végül TMK műhelyvezetőként megy nyugdíjba. Közben végig tagja az amatőr fotósok nagy táborának.) Amikor tehát az államosítással oda lesz nagyapa magángazdasága, azért a fia is felelős. Ráadásul feleséget is a mozgalomból választ egy, béres lányt, ami megint csak nem szép dolog, nagymama szemében. Van is belőle feszültség elég.

Nem tudom, hogy vészelték át az ötvenes éveket, mikor kezdtek kiábrándulni a pártból, mikor kezdték mondogatni, hogy nem ezt akartuk. Apám beadványokat írt, hogy meg kellene valósítani a Fayol javasolta önelszámoló egységeket. (Meglepődtem, amikor a magamé mellett kikértem a róluk szóló ügynöki jelentéseket, egyet sem találtak. Valóban nem készültek? Vagy csak még nem voltak feldolgozva? Rólam egészen korrekt környezet tanulmány készült, magam sem írhattam volna különbet. Semmi érzelmi színezet, a megkérdezettek pozitív véleményei részletesen, minden megjegyzés nélkül szerepelnek. Néhol kissé füllentenek, védelmem érdekében. „Politikai kérdések nem érdeklík.” Viszont mintha az enyém is hiányos lenne. Nem szerepel benne pl. a szolnoki házkezelő kikérdezése, holott elmondta nekem az esetet. Talán, mert semmi érdemlegeset nem közölt?)

A hetvenes években már a falu népszerűbb emberei közé tartoznak.

Mire felső tagozatba kezdek járnai, nagyapa összerak egy önjáró favágó gépet, tűzifát vág vele. Először csak apám segít be neki, enyhítve mozgalmi elvei szigorán, aztán én is kezdek eljárni „vágni.” 14 évesen még csak 20-30 mázsákat, érettségi előtt a napi teljesítmény már 120-200 mázsára is felment. Ha a Tüzépen vágtuk a szabványos hasábokat, akár 3-500 mázsa is sikerült. Ilyenkor jól megreggeliztünk, reggel hétkor elkezdjük a

⁶ Állt az üzleti ajánlatok címzésén.

⁷ Plusz paprika szárító, őrölt, olajtisztító, meg a „mintakertészet”. Gyógynövények, különböző gyümölcsfajták egy törzsre oltva. Nagymamának lányok „drukkoltak”.

⁸ Kilyuggatott papír hímzésmintákat másoltak kék festékpórral vásznakra. (Előnyomás.)

munkát a "Tüzép" rettenetes rakásainál, aztán egyfolytában vágtunk este hétig-nyolcig, délben egy kevés hideget ettünk. Persze ennyit csak nyáron vágtunk, tanév közben alig mentünk napi száz mázsa fölé.

Végül is jó kenyérkereset lett volna, egy 500 mázsás műszak 4000 Ft-ot hoz, ebből kb. 1000 volt az önköltség. Nekem is 1000 Ft jutott. Hátrészünket ekkor 10 000 Ft-ért vettük meg. Tíz nap vágás. Csak hát nincs belőle kiút. Ekkoriban teljesen elképzelhetetlen, hogy az ember alkalmazottakat fogadjon, terjeszkedjen, több gépet vegyen. Van egy bizonytalanul megvont határ, amit nem lehet átlépni. Nem szerettem az ilyen bizonytalan dolgokat. Nem akartam egész életemben fát vágni, nagy házat építeni, jó autót venni, jókat enni-inni, és évente egyszer elmenni egy hétre valami „jó” üdülőhelyre. Többet jelentettek nekem az érdekes emberek, hozzájuk meg nem kellett pénz. (Szüleim értékrendje ekkor már kissé elbizonytalanodott, a szellemi mellett az anyagi gazdagodás útját is el tudták volna képzelni számomra.) A favágás maradt kiegészítő keresetnek, míg nagyapám vissza nem adta az ipart. **Két nagy hozadéka maradt a felvágott mázsák ezreinek. Nem riadoztam soha a fizikai munkától, és maradt egy kiskapu, ha minden kötél szakad, mindig visszamehetek fát vágni, sok pénzt keresni, jókat enni-inni, lásd fent.**

A család tehát elvben a legjobb háttér lett volna, gépész apától – aki fotózik is - kertészlány anyától sokat lehetne tanulni, ha nem örölné őket a kor. (Illetve apámmal csak próbát tett, egy tbc-s fertőzés, egy gyomorfekély erejéig, de a Konecsni vér nem hagyta magát. Nagyapám kilencvenhat évet élt, apám a kilencvenedikben még szintén tevékeny. Kilencvenkét évesen elesik a biciklivel, combnyaktörés. Ilyen korban ez már többnyire halálos szövődémmel jár. Apámról egy hónap múlva leveszik a gipszet, újra biciklizik.) Csalódnak mozgalmukban, a társadalomépítő lendület elakad, pártharcok, frakciózások jönnek, már csak az számít, ki kinek az embere. Szűkösen élnek, amikor pedig lehetőségük lenne több pénzt keresni, szétesni látják korábbi közösségeiket. Gyermekkoromban egyrészt megéltem a szűkölködést, „kölsön kell kérni nagymamáéktól, hogy kijöjjünk hónap végéig”, másrészt viszont a favágással lehetőségünk lett volna feljutni a község anyagi elitjébe. **Ez az öröklődés, a szülők értékrendi elbizonytalanodása, a mozgalmi múlt dicső és szégyenletes emlékei sajnos nem eredményeztek egy harmonikus személyiségfejlődést. Állandóan résen kell lenni, érvényesek-e az otthon kapott szabályok, ha igen, milyen körökben, hol hogyan kell viselkedni, ha nem, miért nem, mik vannak helyettük? Nádás Péter ír erről bővebben a Világoló részletekben. ⁹ Nekem persze nem adták az övéhez hasonló elemző képességek. Szüleim ugye az uralkodó osztály tagjai. Apám önbecsülése még el is megy a mesterember tartásaként. Anyámé már sokkal bizonytalanabb, emiatt gyakran jelzi, mennyivel különb is egy „kommunista” egy belenyugvó, alázatos, tudatlan parasztnál. Nehéz volt levetni magamról ezt az elit tudatot. (Már amennyire sikerült.)**

Vissza a faluhoz

A hatvanas években négyezer ember lakta nagyközség. Járási székhely is lehetne, de Mezőkovácsháza valamiért megelőzte. Strand is ott épült. Nagy volt az "élet", csillagász - fotó - színjátszókör működött, a focisták kétszer is játszottak a Népstadionban, Szabad Föld kupadöntőt. Néha NB 1-es csapatok jöttek le egy-egy kupa vagy bulimeccsre. (Valamelyik híres pesti csapat ellen játszottunk. Szabadrúgást kaptunk a tizenhatos előtt, valaki rálötte, egy keresztbefutó játékos meg alávetette magát a labdának, az megpattant a hátán, átrepült a sorfalon. A kapus persze könnyedén leszedte, de azért mutattak valamit a medgyesiek is a nagyoknak. (Már gyerekként is éreztem a dolog sutaságát. "Nem, én nem szeretnék ilyen idétlen, aláhasalós trükkökkel élni. Nekem meg kell tanulni azt, amit a pestiek tudnak - gondoltam. Nem a fociban, ott nincs sok esélyem, hanem „úgy általában!”) Az edző Marosvölgyi tanár úr (Mezei György modorú testnevelő, annak sértődékenysége nélkül), atléta volt, de itt fociélet van, hát átváltott a labdarúgásra. Neveltjei eljutottak az NB 2-NB1-ig, ő maga később a Békéscsaba pályaedzője lett. A kézilabdát unokatestvérem, Liker tanár úr gondozta, ő meg később az Nb 2-es Szarvasi Óvónó edzője lett. Testnevelő tanáraink szakmai felkészültségére tehát nem lehetett panaszunk. Ping-pong asztalokra jártunk rá mindenféle helyeken, hirtelen a cipész szövetkezeté jut eszembe, aztán Felletár Béla tanár úr szakosztályt alapított.

A fotókört édesapám vezette, leghíresebb tanítványa kijutott az NDK-ba a "fotó főiskolára." Később az Iparművészeti Egyetem, még később a Moholy laborvezetője lett.) Omega, Illés, Metró koncertek a művelődési házban. "Regionális kultúrközpont."

A körök várták az új beltagokat. Nagy volt a nyomás: te is „legyél valaki!" **A falu meséi azokról szóltak, akik „vitték valamire”. „Kiemelkedtek”. Valahol messze mérnökösködnek, gyárigazgatnak, vagy itt köztünk csinálnak valamit, amit csak ők tudnak.**

Ha „valaki” vagy, többet megtehetsz, mint más. Bejárhatsz, feljárhatsz, találkozhatsz. Szabadabb leszel. Jobb életed lesz. Ebben a világban csak az adhat valamennyi védelmet, ha ismert vagy, sok a tisztelőd, barátod. Lám, Puskásék még a legszigorúbb rákosista időkben is mit meg nem engedhettek maguknak. Van néhány helyi példa

⁹ 330 „... sokáig nem tudtam eldönteni, hogy a szüleim nyelvén a realitás miként érintkezik az ideával, azaz nem tudtam eldönteni, hogy az adott esetben az ideálisról vagy a valósról beszélnek-e.....”

is. Simai Mihály költő (Valami harmad unokatestvérem), Schéner Mihály festő. Juhász Ferenc felesége is medgyesi. (Róla nem sokat hallottam. Igazából az újságból tudtam meg a tényt.) Voltak persze „józanabb” családok is, ahol már eleve rejtőzésre nevelték a gyereket. Maradj csendben, maradj itthon. Ott kinn csak rosszul járhatsz. Nem igazi élet az, mindenki csak elvenni akar tőled. Szikkadt öregek meg néha gonoszokdva szisztegték: „Ne tudj sokat! Ne akard többre vinni, mint apád! – leráztuk magunkról. Aki számított valamit, az többre akarta vinni. Volt akinek sikerült¹⁰, volt, aki belerokkant (Belehalt.¹¹), volt aki belejőzanodott a szülők életébe. **És hát persze nyilván volt olyan szülői élet, amibe érdemes volt belejőzanodni.**

Nagy nyári viharokban fenn lógtunk az eperfán: "Kormányos! Hét fokkal jobbra!" Hajóztunk a rejtelmes sziget felé. („Szent isten, beléjük csap a villám! Á, dehog, ott a villámhárító a szomszéd házon, meg a magas nyárfasor, ha vágni akar, inkább odavág!” Persze ha már nagyon közel dörgött, futottunk be az eresz alá.) Aztán, ahogy nőttek a tócsák, kapákkal vezetgettük a vizet a nagy árokba. A kis vízvezető csatornára kiraktuk a cirokból, napraforgóbélből összerótt vízimalmokat. Forogtak, kalapáltak, emelgettek. Ahogy kisütött a nap, előszedtük a mosóteknőket, evezgettünk a nagy vízen. („**Húsz négyzetméternyi, derékig érő!**”) A község egyetlen állandó vize, a "Róka tó" - a piócás kenderázató gödör - meg ennek lehetett a tízszere. Eleinte ide jártunk ki fürdeni. (Só a parton, ha ránk ragadt a pióca, futás kifelé, sőt kell szórni a hátára, akkor leesik.) Később elkezdttük a biciklizést Csanádapácára, Gyulára, Békéscsabára, majd Mezőkovácsházára. Többnyire a strandokra, néha a szabad vizekre. Körös, Élővíz csatorna, Száraz ér.

A falunak nem voltak egységes gyermeknevelési normái, volt ahol verték a gyereket, volt ahol néha elcsattant egy pofon, másutt soha, vagy legfeljebb egyszer (kétszer), az a bizonyos "egész életre szóló." A gyerekek szabadságfoka is meglehetősen különbözött. Volt olyan család, ahol szigorúan zárt ajtók mögött nőttek fel, csak egy-két rokon vagy szomszéd család hasonló korú tagjai járhattak át hozzájuk játszani meghatározott időközönként. A körzeti orvos fiát például csak látásból ismertük. Valószínűleg békéscsabai iskolába járt. (Lehet, hogy elváltak, és az anyánál nevelkedett?) Mások kijárhattak a ház elé játszani, de nem mehettek át a szomszédba. Volt, aki az utcából nem mehetett ki, a többség azonban szabadon csatangolhatott a faluban. A zártabb életet élő családokban a szigorúan kiszabott játékidő leteltével beszólították a gyereket, vagy elküldték az udvarból a vendégeket. Másutt, ha eljött az uzsonnaidő, annyi kenyeret vágtak, ahányan az udvaron játszottunk, ha a család nagy közös munkába kezdett, beálltunk vendégmunkásnak. Ilyenkor azok is keményen dolgoztak, akik otthon menekültek minden munka elől.

Amiben minden gyereknek része volt, az a bizonyos kettős nevelés. Mást tanulsz az iskolában az életről, és más a valódi élet. Persze korábban is volt erre példa. „Hinni a templomban kell!” – tartotta a szólásmondás. Igen, szép dolgok vannak leírva az evangéliumokban, ezt-azt be is tartunk belőle, mert ha nem, széthullik minden, de teljességében nem élhetünk evangéliumi életet. „Bízz Istenben és tartsd szárazon a puskaport. (Muzulmán változata: Bízz Istenben, és kösd meg jól a tevédet!¹²). Segítjük a rászorulókat, de elkergetjük az élőködőt, stb. Igen, az ember kissé olyan, mint amiről a szószéki prédikáció beszél, tartjuk is valamennyire hozzá magunkat, meggyónjuk bűneinket, tökéletesek ugyan nem leszünk, de ezt nem is várja tőlünk senki, így is üdvözülni fogunk. Ha nem gondolt utána az ember, hogy lehet az, hogy a szentegyház papjai áldják meg mindkét oldalon a katonák fegyvereit, hogy mit szólt volna Jézus, ha megtudja a fegyverek megáldását – nem is volt ezzel különösebb probléma. Problémává akkor vált, amikor eljött az új rend, ami azt hirdette, hogy nem a túlvilágon, hanem itt a földön jön el az üdvösség, az ember pedig egészen más, mint ahogy eddig tanították, a kommunista különös fából van faragva, úgymint... Egyrészt nagyobb volt a távolság az ideologikus ember és a valóságos ember között, másrészt halállal, később „csak” börtönnel büntették ha valaki vitatta az ideologikus ember létezését.

Görbe szögeket szedegettünk a cipészüzem udvarából, kiegyenesítettük, barkácsoltunk a fészker alatt. A Pista, a későbbi alumínium mérnök, kis gépek százait fabrikálta. Néha karbid darabot találtunk, pukkantgattunk vele a tócsákon. Amikor véget ért a karbidlámpák korszaka új alapanyagot talált a bombaipar. Gyufafejeket kapargattunk, hipermangánt vegyítettünk titokzatos porokkal, az elektromos gyújtást a széttört zseblámpaégő szolgáltatta. Bodzapuska ipar, ólomöntés - faragás ipar, rézlemez domborítás, gipszöntés műanyag tálak recés fenekébe, kifestegetés vízfestékekkel. Vízkerekre épített mechanikai játékok, gyertyás, petróleum égős gőzhajó iparok, vitorlás hajó egy darabból faragva, lécekből, gyufaszálakból ragasztva. Kunyhóépítés, magasles ácsolása a faágak közé, vagy rejték hely berendezése valami padláson. Ezek a játékok bevezetést jelentettek a technika,

¹⁰ Cirkusz jött a faluba, „Mimi” tudta táncoltatni a hasfalát. A szomszéd faluban már fakírként lépett fel. Mutatványos lett belőle. Tibor huszonévesen állami nagygazdaság főkönyvelője, Tamás gazdálkodó, később nagygazda, és még sokan mások.

¹¹ Nem tudom mi volt „Kajdi” igazi neve. Buliból ment haza, nem akarták beengedni. Nikotint ivott, meghalt.

¹² Nossrat Peseschkian: A tudós meg a tevehajcsár. Helikon Kiadó, 1991. 50. o.

kémia, fizika világába. Valaki vett a boltban egy kis bádóg hajót, ami körbe járt, ha meggyújtottunk benne egy gyertyát. Néhány nap alatt sikerült barkácsolnunk egy hasonlót. Volt három bitumenes beton tároló az utcában. A szuroknál hígabb, az olajnál szilárdabb anyag. Beledobtunk egy nagyobb követ. Lassan elsüllyedt, aztán ugyanolyan, valószínűtlen lassúsággal, kiemelkedett egy kúp, egyre vékonyodva, egyre magasabbra, teljesen úgy, mintha víz lenne, csak egészen lelassítva. **Amikor az üveg folyadékszerű tulajdonságairól olvastam, eszembe jutott a bitumen.**

Szinte minden udvarnak volt valami különlegessége. Kis atlétapályák, magasugró gödrök, állványokkal, lécekkal, focipályák kiskapukkal, bigéző helyek. A kicsik persze csak a közvetlen szomszédba jártak át, a nagyobbak már a faluszéli erdőbe is kikalandoztak. Ekkor már persze ijaink voltak, a tegezben feltollazott nyílveszők lapultak, elvileg vadászni indultunk, amiből persze mindig céllövészet lett. Szalmakazlak tetejéről ugráltunk a mélybe, a bálázott kazal réseibe furakodva egérjáratokat építettünk, fogócskáztunk. Félelmetes élmény, ahogy a vak sötétben kalandozol, már nem tudod, merre lehetne kijutni, megfordulni sem tudsz, hátrálva tapogatózol visszafelé, lábbal keresve a legtágabb vágot, ahonnan jöhettél. Vagy, ahogy keresgélisz a járatban, egyszer csak megérezed, hogy melletted, a kiöblösödésben, lapul valaki.

A Tarzan film nagy hozadéká lett a Majomfogó a kis tölgyerdőben. A fák tetején fogócskáztunk, másztunk, egyik ágról a másikra, a földre lépni tilos volt, de az összeérő vastagabb ágakon át lehetett kapaszkodni, vagy a fa tetejét belengetve át lehetett lendülni a szomszéd fára. Mindez négy-öt méter magasban.

Az Ivanhoe után természetesen rögtön elkészültek mindenféle bádógokból a páncélok, sisakok, nagy kőrifá pалlosok bonyolult kézvédő rendszerekkel, mert hamar rájöttünk, hogy ez a legsebezhetőbb pontja a páncélos vitéznek. Ha kap egyet a kezére, rögtön elejti a kardját. Régi török, kardok markolatvédő rendszerei mintájára tökéletes csuklóvédelmet tudtunk elérni, megint csak a vérteket kezdtük hát dönteni, ha nagyot vágsz rá, majd csak elszalad előled. Aztán egyszer egy közönséges kis apród, akinek természetesen nem jutott semmiféle páncél, gondolt egy merészet, fogott néhány kidobott cementeszákot, lyukat tépett a nyakának, a karjaira, lábaira is zsákot húzott, és csak nevetett, ha elérte egy rettenetes kardcsapás. A zsák ugyanis kilapult a kard alatt, és a nagy felület teljesen megszelídítette az erejét. Nosza, mind eldobáltuk a páncélokat, nekiestünk a zsákoknak, és a hadakozás most már valóban harcművészeti szintre emelkedett, és persze véget is ért. (Páncélban amatőrködés, zsákban meg hogy nézünk ki!)

Nagyokat fogóztunk a „Rakodón”. A vasútállomás melletti három karámból, egy mázsaházból és két felhajtó rámpából álló betonépítmény falain, nehéz vasajtóin mászkáltunk, rohangáltunk. Az ajtókat nyitogatva-csukogatva valóságos stratégiai játékká vált az egyszerűnek tűnő fogócska. Ráadásul mindig be kellett számítani az előtted lévő játékerejét, gyorsaságát, méretét. Meg tudod-e kerülni őket a falon? Ki kell-e várnod, míg átjutnak? Aztán, ahogy nagyobbak lettünk, megtanultuk átugrálni az ajtókat. Tenyéryi területről ugorva hasonlóan tenyéryi oszloptetőre kellett megérkezni másfél méter magasságban. Nem volt veszélytelen. Ha megsúszik a láb, beszorulhat a vas sín és a betonfal közé, csúnya horzsolásokat okozva, vagy akár gyomorral is landolhat az ugró az oszlop tetején, levegő után kapkodva fetrenghet a földön. (Közben persze mindig figyelni kellett, nem jön-e az Állatforgalmi Vállalat vezetője, ha igen, akkor futás.) **Ugróiskola,ország-világ (Nagy kört rajzoltunk a földre, és hegyes cöveket vagy kést kellett beleállítani. Ha beleállt, átlót húztunk, a két fél beleállt egy-egy térfélbe, aztán a szomszédéba dobták a cöveket, átlót húztak, így egyre kisebb lett a terület. Az veszített, aki már nem bírt egy lábbal sem beleállni úgy a maradék területbe, hogy ne érintse a vonalat. Egy a falra, tíz a földre, adj király katonát, karikázás, karikahajtás (Biciklikerek ráfot hajtottunk egy bottal.), mincezés, amit pénzzel játszottunk, meg a dólé, ami egy röplabdászerű labdázás volt. Ijászkodás. Ezek közül a karikázó, az adj király katonát, és a bige (Pilincka) jelentett némi veszélyt. Utóbbinál a hegyes kis bige okozhatott komolyabb sérülést. Fára mászó versenyek.**

Sportjátékok: foci egy kapura, két kapura (persze kiskapuk), na meg a magasugrás (cirok állvány, léc) távolugrás szalmába, frissen ásott jó homokos földbe. Úszás nem volt, a falnak csak egy kis kenderáztató tava volt. Később jött a foci kézilabdakapura, és mivel két nagyon elhivatott testnevelőnk volt, kézilabda, röplabda, súlylökés, gerelyhajtás, stb. Kosárpálánk nem volt a gimiben. (A tenisz nem tudom hogy jött, de kézilabdapályán nyomtuk, kihúzott spárgára aggatott újságpapír hálóval. A cipész szövetségben homokzsák készült, vertük, meg persze egymást is.) Ping-pong, biliárd a malom, meg a Tsz. kultúrtermében. Néhányunknak súlyemelő készlete is volt. Mindenféle gyanús helyekről, gyanús utakon beszerzett acéltengelyekre rakott fogaskerekek. Persze rögzítés nélkül, ha megbillentél, el kellett dobnod. Gimnáziumban néhány sportágban igazolt versenyzők lettünk, én az atlétikai szakosztályban, de egy-egy versenyen beszálltunk más sportágakba is. Ekkor már úsztunk is, voltaképp biatlon volt, mert 25 km bicikli Gyulára, húszegynéhány táv az ötvenméteresben (Mondjuk a pillangómnál az úszómester nyilván kézbe vette a mentőövet), aztán megint 25 km tekerés. Volt aki már 200-at is lenyomott. (Farmervásárlás. Medgyesegyháza- Szeged) A foci volt persze a legnépszerűbb¹³, de, amikor

¹³ „...ha egy viszonylag független közösséghez kívánt tartozni gyerekként, akkor számára egyetlen lehetőségként a futball maradt. Semmi más.” Nádas Péter mondta egy beszélgetés során esterházy Péterről.
<https://litera.hu/magazin/interju/kozosek-a-cedulaink.html>

csinálod, akkor mindig az a legnagyobb élmény, amiben benne vagy. "Kézilabdás!"-mondja valaki focistája Esterháznak megvetően. A faluban én, legalább is barátaim körében, ilyet nem éreztem. Persze, a focival messzebb lehetett jutni, ketten is NB1-be jutottak, volt akit szintén vittek volna, de otthon maradt. (Igaz, a csapat besegített neki a háza építésébe.) Marosvölgyi tanár úr atléta múlttal fociedző lett, Líker tanár úr focikapus múlttal kézilabda edző.

És persze időnként bozótos mélyére húzódtunk, padlásokra másztunk játszani a lányokkal, már kisgyerekként is éreztük, hogy ezeket a játékaikat a felnőttek nem néznék jó szemmel, ámbar voltaképp alig akadt játékunk, amit minden felnőtt jó szemmel nézett volna.

Ezeknek a játékoknak önmagukon messze túlmutató hozadéka van. Vegyük csak a fáramászást. Jó, rendben van, a gyerek felkapaszkodik a fa tetejére, erősödik, ügyesedik, messzire lát, feltámad benne a messzebbre-magasabbra jutás vágya, gorillának, Tarzannak képzeletben magát, erősnek, hatalmasnak, felnőtt szerepet próbál. Kész. Csak hát, a cseresznye az ágvégeken volt a legedesebb. Minél kijjebb másztam, annál finomabbat ehettem, és persze annál közelebb jutottam ahhoz, hogy letörjön az ág. Meg kellett keresnem azt a határpontot, ahol már elérem, de még nem török. Egy-egy természetszóval könnyen kezemből maradhatott egy kis leveles ágdarab is, nem szép munka, a befelé hajlított nagyobb ágak letörése már kimondottan bűn volt. Határokon egyensúlyozgatott hát az ember, megtanulta korlátozni vágyait biztonsága érdekében, és kockára tette biztonságát, hogy teljesíthesse vágyait.

Vagy a katonázás a homokban. Eleinte csak felállítottuk a búcsúban vásárolt kis műanyag katonákat, ágyúkat, aztán löttük egymást, az utolsó katonáig. Persze folyton összevesztünk. Lőhet-e úgy a katona, ha nem lát ki az ágyú mögül, mi számít elesésnek, milyen magas falat tud megmászni egy gyalogos, milyen sebességgel mozoghatnak előre a harckocsik? Elkezdünk szabályzatokat szerkeszteni, előre megterveztük a várakat, rögzítettük a csaták menetét, a végén már tovább tartott a csaták megtervezése, dokumentálása, mint maga a játék. Az iskolában épp hogy csak bukdácsoló gyerekek kockás füzetekben egészen bonyolult folyamatokat voltak képesek áttekinthetően modellezni.

Egy idő után aztán a játékok kezdtek kiürülni, unalmassá válni, ilyenkor vagy váltottunk valami másra, vagy egy időre alábbhagytuk játékszenvedélyünk.

No, de ne kerüljük meg a bozótosokat, padlásokat, pincéket se. Érdemes lenne egyszer alaposan végiggondolni gyermekkori intim játékaink hozadékát is. Akkoriban, fiútársaságunkban, nem volt szokás ennek kibeszélése. Férfias szeméremmel hártottuk el, ha valaki ilyesmivel próbálkozott. (Azért néha csak szóba jött, hogy „Bagoly” már hatodikos korában feljárt a padlásra a lányokkal, és bizony aktusig ment a dolog.) vagy hogy Belmondo minnek köszönheti a vonzerejét. **Csak saját élményekből tudnék dolgozni,** a Vázlatokban akad is rá példa, itt csak azt említeném, hogy amikor Freud gyermeki erotikát kifejtő tételeinek kritikáját olvastam, azt gondoltam, hogy ezek a kritikusok valami végtelenül sérült, torz emberek lehetnek, ha nincsenek finom érzéki gyermekkori emlékeik. Az erotikával foglalkozó irodalomban pedig zavart a mesterkéltég, vagy az a bizonyos elfojtások táplálta indulatiság. Buda Béla jegyzi meg valahol, hogy az európai kultúra története voltaképp elfojtások története. (Utóbbi években már valami azért változott. Vannak biztató jelek, **de azért az erotika még mindig túl darabosan, dacosan jelenik meg a magas irodalmi nyelvben.** (És ebből bizony még Esterházyt vagy Kukorellyt sem tudom kivenni. Nádas Péter a Világló Részletekben néhány helyen már megvalósította, de ezek gyermekkori élmények felidézései.) A bulvársajtóban, netes fórumokon megjelenő „közbeszéd” meg bosszantó közhelyességgel támad alulról.) Nagy feladata az irodalomnak az elfojtások „megőrizve leszámoló”feldolgozása.

A játékok intimitás tartalma finom skálán modulálódott. A harci játékoké a nullához közelített, a hajléképítés, barlang ásás, padlásokon való szobaberendezés már kissé meghittebb kapcsolatokat feltételezett. Ellenkező nemű partnerek játékaik pedig gyakran kaptak egészen érzéki tartalmakat. A lakberendezést követő házastársi szerepjátékok a nagykönyvek szerinti - az átöltözős, betörős, emberrablós játékok pedig a bizarr érzékiség világából. Kiben-milyen mély emlékek maradtak, nem tudhatom. Megmaradt-e egy dombról lehempedés élménye? Porszag, fűszag, kis félelem, nagy diadal. Vagy a még félelmetesebb diadalok.

A járdán biciklizve minden sarok előtt aggodalmasan lassítottam, figyeltem meredten a sarokra, nem bukkan-e ki valaki. Egyszer – magamról megfeledkezve – csak úgy magam elé bambulva mentem bele a sarokba, és valami hihetetlen könnyedséggel kerültem ki a szemem sarkában feltűnő gyalogost. Döbbenetes élmény volt. Kísérletezni kezdtem. Rájöttem, hogy ha a látómező oldalsó területein észlelem a mozgó alakokat, gyorsabban tudok reagálni. Nem szabad a sarkot

figyelni, előre kell nézni! Eleinte ijesztő volt. Néhány hét eltelt, mire elfogadtam: jobban járok, ha „egész testtel” gondolkodom. Mindezt persze csak akkor gondoltam így végig, amikor biológia órán feltárult a dolog élettani háttere¹⁴.

A korai érzelmi élmények valószínűleg hasonló alapjait jelenthették későbbi szerelmi kultúránknak, az egyéni érzékenységek mértékében. Egyikünkben esetleg életre szóló, szinte monomániásan hajszolt örömforrásként maradtak meg a korai erotikus játéknymok, másikunkban inkább csak valami kellemes emlék, a harmadikban többszörösen elfojtott, falakkal körülbástyázott szégyenletes bűnként.

Dolgoztunk is persze, a háztájiban, a kertben, a munka néha játék, néha végkimerülésig tartó robot volt, már alig bírtuk emelni a kosarat, és még a fele sem fogyott el a halomnak, ahonnét a morzsolóhoz hordtuk. Nem jutottunk a tábla végére a kapával. Hetedik-nyolcadikosként, középiskolásként már komoly termelő munkát is végeztünk. Gyomot irtottunk a vasúti tőlésen, hagymát pucoltunk a „Mezőker-nél”, vagont raktunk¹⁵, én még a vályogvetésbe is belekóstoltam.

Ekkor még háziiparszerűen folyt a vályogvetés. Hasonlóképp járta a falvakat az „ablakos tót”, azaz az üveges. Persze az asztalosok is üvegeztek. Két asztalosra emlékszem, nyilván voltak többen is, akiknek otthon is voltak gépeik, szerszámaik. A KTSZ-ben iparszerűen dolgoztak asztalosok, lakatosok. Volt aztán a két tűzifa vágó iparos, nagyapám, meg a szerényebb géppel dolgozó Töröcsik néni. (Már, ha tényleg ez volt a neve.) A fényképész, a fodrász, bár lehet, hogy ők valami KTSZ tagjai voltak. Teknővájót is láttam dolgozni, az evangélikus templom mellett kivágott nagy nyárfából „kapált” teknőket. Volt egy kovácsműhely is.

Ezek a munkák a felnőtté avatás részét képezték, önként vállaltuk, jó volt a barátokkal együtt dolgozni. A vasútnál órabérben csákányozgattuk ráérősen a gázt, a többi teljesítménybéres volt, egy-két hetes kis házi olimpia. Ki bír többet? Amikor elkezdődött a fólia alatti paprikázás, a gyerekek egy része otthon is üzemszerű termelő munkát végzett a kertben. Én meg a favágóiparban dolgoztam, de erről később.

A munkák során megfigyelhettük a különböző munkavezetői-beosztotti, férfi-női magatartásokat. Voltak munkavezetők, többnyire férfiak, akik előre kikészítettek mindent, kötözőszinórokat, ládákat, stb., és maguk is együtt dolgoztak a többiekkel. Mások viszont a nehéz robotot a beosztottakra bízta, maguk inkább osztályozgattak, szerszámokat javítottak, végezték az úgynevezett szakmunkákat.

Testnevelő tanár unokabátyámnak segítettem bekapálni a kukoricáját. Elértünk az első sor végére, gimnasztikát vezényelt. Hülledeztem. Miféle városi szokásokat vett fel? De azért csináltam. Minden sorvégen ismételtünk, és csodálkozva tapasztaltam, hogy elmaradt a szokásos derékfájás.

- Látod, ha az a sok görbe öregember ugyanezt csinálta volna, ma szálegyenesen járnak. Ő élete végéig egyenesen tartotta magát.

(Akkor elgondolkodtam kicsit ezen. Vajon arról van-e szó, hogy azért nem tornáznak kapálás közben, mert az utolsó csepp energiájukig kapálnak, és ez a többlet energia már egyszerűen nem zsarolható ki a szervezetből, vagy lustaság, rossz szokás? Még bőven beférne az energiaháztartásba? Most, hatvan fölött már tudom: belefért volna.)

És hát volt még egy életünk. Reggel kentem egy nagy zsíros kenyeret, kiültem a téglajárdára, a napra, nekidőltem a házfalnak, és olvastam az épp esedékes regényt. Aztán jöttek a szomszéd utcák gyerekei: - Mít olvastál? Meséltem, utána többnyire eljátszottuk a történetet.

Sorra hordtam ki a könyvtárból a kalandregényeket, diafilmeket. Verne, Jókai, Cooper történetei „táplálták gyermeki ábrándozásainkat.” Az olvasottak visszahatottak, a kis tócsahajózások vad tengereken tett utazásokká váltak.

Iskolába is jártunk, az alsó tagozatból nem sok emlékem maradt. Olajos padló (Csak le ne essen rá a fehér "svejcisapka!"), Török tanító néni, ahogy a betűket rajzolja a táblára, hátratett kezű üldögélések. Harmadikban már másik tanító néni volt, magas, szőke, kedves, akkor sem jött zavarba, amikor a padok közt sétálgató szakfelügyelő Karlik Jani táskájában egy kést talált. „Falusi fiúkkal megesik, de többet ne hozzatok ilyesmit az iskolába!” Aztán ötödikesek lettünk. Átkerültünk a felsősök iskolaépületébe. Az első napok élménye: Szécsi tanár úr megtartotta az első óráját, elmondta „merre hány méter” – mi is ez az egész földrajz tanulás, nem várta meg a kicsöngetést, hóna alá vágott naplóval felszegett fejfelé indult a tanári felé. "Kérem szépen, én befejeztem az órát, nekem ne írják itt elő, hogy meddig kell tartanom!" - mondta a testbeszéde. Másnap meg fülénél fogva vitte a szomszéd gyerekeket: "A két pék!" - hallottam, és nem akartam hinni a szememnek. Hogy-hogy ezt a két nagyfiút, akinek az apja a pékek, (kocsi, lovak + kocsis) főnöke, csak így fülön lehet kapni? Ekkora hatalma van egy tanárnak? (Később, táborban, itales állapotban rettenetesen erős és igazságtalan pofonokat osztott ki O. Tibinek.)

¹⁴ A látómező közepe a részlet gazdag, a széle a mozgás érzékelésére specializálódott.

¹⁵ „Segíthetünk?” „Gyertek.” Adogattuk a dinnyéket, fizetségként egyet hazavihettünk. Ha túl nagyot választottunk, gurítottuk.

Bogarakat, növényeket hordtunk Karsai tanár bácsihoz, "mi lenne a neve"? Ha döglött denevért, vadgalambot találtunk, megpróbáltuk kitönni, hol sikerült, hol nem. Mérsékelt érdekességű kísérletek a fizika-kémia órákon, de azért kísérletezgettünk. Amikor fénytani bemutató jött, behúztuk a fekete függönyöket, és valóban láttuk a priznából kilépő szivárványos sugarakat. Volt egy kis fotolabor is, nagyítgattunk, mesélték, hogy a nagyok időnként akt képeket is másolnak. Ezek a fiókok persze zárva voltak.

Technika órákon megtanultuk a kertészkedés, asztaloskodás, lakatoskodás alapvető fogásait, és persze nem munkafüzeteket töltögetve, hanem munkadarabokat készítve. Utóbbiakat otthon is megtanulhattam volna, de nem nagyon volt rá alkalom. Édesapám mindig az üzemben, vagy a laborban volt. Később már mutatott ezt-azt, de ekkorra már eldőlt, hogy humán pályára megyek, tehát csak annyit tanultam, amennyi a háztartás körüli mesterkedéshez kellett. Ne feledjük, a szocialista világban ez azért nem volt kevés, az Ezeremester újság az egyik legfontosabb szakirodalom volt, mert megmutatta, hogyan lehet használhatóvá tenni a nagyipar gyártotta eszközöket, gépeket.

A gimnáziumba ekkoriban vezették be az 5+1 rendszert, azaz öt napig tanultunk, a hatodik nap üzemi gyakorlat, ekkor kellett volna megtanuljuk az asztalos szakmát. Nem szerettük, ácsorogtunk reggel a hideg udvaron, aztán bementünk, és vagy volt valami munka vagy nem. Egyik se jó. Nem is nagyon emlékszem mi történt ott, egyszer valami deszkákat tologattunk át az "abrikeren". Aztán negyedévben megszűnt az egész, nem kaptunk szakmunkás bizonyítványt, szakmai tudásunk ugyan több mint a semmi, de meg sem közelítette a szakmunkások szintjét. A családi munkák során valamennyire megtanultam kaszálni, hegeszteni, csapolni, menetet fúrni - metszeni, falat rakni, villanyt szerelni is.

Gyermekként a kézműveskedés, mesterkedés három világában mozogtunk. Az első a fentebb említett játékiparoké. Az ember látott valahol valami vízi vagy szélkereket forogni, hazament, összehozott valamit, mások megnézték, javítottak rajta, új találmányok születtek, néhány hétig gazdagodott a kollektív malom kultúra, aztán meguntuk, másba fogtunk. A "játék-iparkodás" szigorúan a favágó tönkön, hokkedlin, arra szinte teljesen alkalmatlan szerszámok „alkotó használatával” történt.

A másik a kötelességből végzett barkácsolás volt. Kerítésfoltozás, tyúklétra, ketreckészítés, tető, ereszjavítás, vagy a legösszetettebb: komplett tyúkol építés az alapok megásásától az ajtó felrakásáig.

Eleinte segédkeztünk, odafogtuk, míg drótozták, szögezték, aztán már önállóan csináltuk. Hol szerettük - hol nem. A fogásokat részben tanultuk, részben magunk jöttünk rá. Ehhez a munkához már célszerszámokat is használtunk, a helyszín pedig többnyire valamelyik házi sufni műhely volt.

A harmadik, a szakszerű "gyártási folyamatok" elsajátítása volt. Megtanultuk hogyan kell kukoricát morzsolni a kézi morzsolóval, hogy kell oszlopot állítani, gödröt ásni, járdát kövezni, maltert keverni. Később az asztalos, kőműves, lakatos, villanyszerelő szakma alapfogásai következtek. Itt szigorúan a megfelelő szerszámokkal, anyagokkal dolgoztunk, illetve szakműhelyekbe (Gépállomás, KTSZ, maszek iparosok) vonultunk.

A szakszerű gyártások betanítására megint csak három módszer létezett.

A leggyakoribb a monologizáló betanítás volt. Az illető szakí, aki ebben élt, mintegy felmondta magának, ő hogy csinálná. "Hát, ezt ugye bevágod így, meg így, ne nyomd rá annyira, csak magától szaladjon, megtisztítjuk, legjobb benzinnel, vagy lesmirglized, akkor jöhet a ragasztó, aztán megszorítod, de tegyél alá valamit!"

Akiben volt valami pedagógiai véna, az elkövethető hibákat is beszámította, kicsit büszkélkedett is a tudásával. "Hát, ezt össze kell csapolni, szépen fogd be a léceket, rajzold ki, és ..."

Végül az iskolában, Halász tanár úr (a volt kántor tanító) az elvi alapokat is lefektette, mintegy „tágabb összefüggésrendszerbe helyezte” az egészet.

"A gyártási folyamat a következő részekből áll: tervezés, előkészítés, gyártás. A gyártási folyamat részei: méretre szabás, csapolás, összeállítás, felületkezelés." **A tanár úr később maga is berendezett egy meglehetősen gazdaságot, és a nagy termelők közé emelkedett**

A három világ egymásba játszott, a bodzapuska készítést pl. 80%-ban szakszerű gyártási folyamatként tanultuk, a tyúkol felhúzása viszont inkább a barkácsipar szintjén mozgott. Nem mértük függőnáll (madzagra kötött anyacsavar) a sarkokat, a kötőanyagként használt sár, lótrágya keveréket sacra állítottuk össze. Ebben az időben egyébként szinte minden ipari gyártási folyamatnak volt valami kis "buhera-komponense".

Én a barkács iparban az élmezőny vége felé, a többiben a szerény középmezőnyben helyezkedtem el. A kontraszt (kerékpár) működési elvét például nem nagyon értettem, de azért valahogy összeraktam. (Az elektronikában viszont már teljesen leszakadtam. Amikor a gimnáziumban elkezdtünk ismerkedni a diódák, tranzisztorok világával, még megpróbálkoztam összeforrasztgatni valami egyszerű rádióvevőt, valami nem stimmel vele, feladtam.)

Mindezek következtében, ha valami véletlen folytán van elég időm, jó anyagom, és jó szerszámom, akkor néhány napig élvezettel készítek fiókos szekrényt, ágyat, asztalt, hegesztek rácsos ajtót, szerelek kerékpárt, javítok porszívót, autót, de ez mindig többszörös idő-figyelem ráfordítást igényel, készségi szinten csak polcokat tudok gyártani.

Ha fáradt vagyok, semmihez nincs kedvem, esztergálok valami kis fűszertartót. Csak hát az elég idő nagyon ritka vendég nálunk, a kézműveskedés többnyire enyhén fásztó, terhes napi munka (aminek a végterméke a buhera skála

valamelyik fokán áll). Bosszant, hogy ilyesmivel megy el az idő, mondjuk a művészettörténet rovására. Ha látok egy szépen megfaragott szerszámnyelet, persze felrémlik bennem egy-egy görnyedt hátú öregember, a nagy mítikus tudások hordozói, Etelköz meg Kaleva¹⁶, de arra is emlékszem, ahogy a mítikus tudású nagy öregek egynémelyike részegségében baltával kergette családtagjait. Mítikus érzelmeim egy része feltételes módú. Megértem a megtért városiak szent áhitatát, rajongását, nem bosszankodom, nem akarok kijózanítani, csak hát látom a mások oldalt is.

Egyrészt nagyon fontos lenne, hogy újra éledjen annak a paraszti vagy iparos udvarháznak a kultúrája, ahol például nem keletkezett szemét. A papírt mindenféle újrahasznosítás mellett eltűzelték, a végképp felhasználhatatlan fémhulladék vasgyűjtőbe került. (az olajoshalás, májkrémes konzervdobozok szépen kitörölve kenyérrel!), a használt motorolajat újraszűrték az olajsűrőn, a szerves hulladék a szemétdombra került, amit időnként szétterítettek trágyaként. Nekem az tűnne természetesnek, hogy ha veszek egy kis műanyag műtűt, fizessek érte annyit, amennyibe a teljes visszabontása kerül, de ha beadom a régi műtűt, kapjak vissza belőle egy emberes részt. (ne mélyedjünk el most itt a technikai részletekben.) Mert hogy a nagyobb darabokkal (TV, számítógép) ezt kellene tenni, azt már hipertermészetesnek tartom. Senki ne kaphasson gyártási engedély semmire addig, míg nem végez hatástanulmányokat, és nem gondoskodik a termék használat utáni visszaalakításáról.)

Másrészt viszont isten őrizze, hogy visszajöjjenek azok a merevségek, elfojtások, amik például a férfi-nő kapcsolatokat jellemezték. Persze ebben sem volt egységes a falu világa, a végletes hímsovinizmus mellett láthattunk példákat az egyenrangú kapcsolatokra is.

A szántóföldi gazdálkodás, kertészkedés más tartomány volt. Ebbe annyira belenőtünk, hogy nem is éreztük különösebben mesterségnek. Trágya kiszórása, ásás / szántás, vetés vagy palántázás (sor és tőtávolság kijelölése sorkihúzóval), kapálás, permetezés, szedés... ezek olyan magától értetődő dolgok voltak. Csak felnőtt fejjel borzongunk bele, micsoda hihetetlen csodája ez a természetnek.

A sporttal megint csak így vagyok. Kis, vékony, semmiben ki nem tűnő gyerekként eleinte a sor végén fészkelődtem. Alig volt valaki, aki kisebbit dobott, rúgott, markolt nálam. Aztán lassan kapaszkodni kezdtem a sor közepe felé. A súlyemelés 37 kilóval kezdtem. Egy év alatt feljutottam hetvenkét kilóig, ahol szépen meg is álltam. Ez már a sorközép eleje volt, a legjobbak mázsa fölött emeltek. Ebbe az osztályba már csak nagyon nagy erőfeszítésekkel tudtam volna átlépni. Ambiciózus testnevelő tanáraink ugyan mindenre megtanítottak bennünket, ami a tantervben szerepelt (szakszerűen, rávezető mozdulatokkal kezdve az oktatást), tudtam előre-hátrabilenással támaszba lendülni a gyűrűn, függni így-úgy, leterpeszteni, ismertem a röplabda, a kézilabda, a foci alapelemeit, de mindezekben legfeljebb a tartalék szerepéig jutottam. (Egyszer „rosszak voltunk” – már nem tudom hogyan és miért – Marosvölgyi tanár úr kegyetlen, nonstop kondicionálást tartott negyven percen át. Félholtan támolyogtunk az öltözőbe. Néhányan hangot adtak ellenérzéseiknek.

- Ha minden nap ezt csinálnánk, milyen akzosak lennénk már! – jegyezte meg Toldi Zoli, de éreztük, hogy ehhez kevesek vagyunk. Ennyire nem akarunk kigyúrt fiúkká válni.) Nem is nagyon törekedtem feljebb, mert volt valami, amiben egyik kis cimborámmal messze kiemelkedtünk a falusi mezőnyből. Valamikor hetedikes korunk körül hazafelé tartottunk valahonnan, untuk magunkat, futni kezdtünk. Néhány száz méter után jöttek a szűrésok, de nem akartuk feladni, aztán, ahogy átestünk a holtpontra, csodálkozva tapasztaltuk, hogy kilométereken át is tudjuk tartani a tempót. Kezdtünk módszeresen egyre többet futni. Néhány hét múlva, biciklis osztálytársak kíséretében lefutottunk tíz kilométert. Ez akkor ott valami hihetetlen teljesítménynek tűnt. Ezután rendszeresen futottunk, a gimnáziumban járnival kezdtem az atlétika edzésekre, középtávon sikerült a falu legjobbjává válnom. (A kerékpárosok közül Gáspár Lajcsi megirigyelte ezt a teljesítményt, ő meg Szegedre biciklizett el farmert venni. Majd kétszáz kilométer a nagy, nehéz Csepellel. Mi legfeljebb egy hetven kilométeres Békéscsaba-Gyula körutat vállaltunk.) Megyei szinten ez persze megint csak diszkrét sorközepet jelentett, egyszer sikerült országos mezeifutó versenyen hatodikként beérnem. Ha ekkor elkezdlek beleőrülni a futásba, nyilván eljutok az országos élmezőny derékhadába, de ennyire nem volt fontos a dolog. Az atléta edzéseken persze általánosabb felkészítést kaptunk, lassan magasugrásban is feljöttem az osztályelsőkhöz közé (160 cm guruló stílusban), csak a foci - kézilabda pályán nem tudtam behozni a jobb lépéselőnyt. Amikor építőtáborba mentünk, ez a sorvégi tudás is elég volt a csapatba kerüléshez, a főiskolán, és később Zagyvarékason is állandó kezdőember voltam, de inkább az atlétikus képességeim miatt. Ha új sportágra kaptunk rá - röplabda, tenisz - már egyenlő partnerré váltam. A legkeményebb sportágam persze a favágás volt – lásd később – a fokozatosan emelkedő napi adagoknak köszönhetően, hogy később nem kellett félnem semmiféle fizikai próbatételtől. (Zsákolás, rakodás, ásás, lapátolás.)

¹⁶ Tegyük hozzá Szkítiát is, a politikai korrektség kedvéért. Azt azonban meg kell valljam: Jézust, mint szkíta-magyar hercegfít a magam részéről már nem tartom korrektnek, és a biblikus jelenetek ufonauta magyarázataitól is van bennem bizonyos elemi idegenkedés. Ne gondoljanak persze semmi vehemens kritikára, annyit nem ér az egész. Harmincegynéhány évnyi szemlélődés után az ember már kissé megértőbb a neofita hevület, a parvenü komolykodás, vagy egy misztikus múltba-jövőbe menekülés iránt.

Gyermekkorunk tehát a szokásos falusi normák szerint telt, kinek több kolbász jutott a kenyér mellé, kinek kevesebb, ki naponta váltott ruhát, ki ritkábban, ki többet dolgozott otthon, ki kevesebbet, de nagyjából ugyanazokat a játékokat játszottuk, nagyjából ugyanazok szerint a szabályok szerint éltünk.

A különbségek eleinte nem sokat számítottak.

A többszörösen bukottak, akik 15 évesen is a negyedik osztályban ültek, de tanítás után már a felnőttekkel egy sorban dolgoztak, nem számítottak előttünk gyerekek, szünetekben külön csoportban ácsorogtak. Tárgyalták felnőttesen ügyeiket, kissé görbe tartással, ahogy az öregektől látták. Ha valamelyik kicsi odaállt bámészkodni, elhajtották. Voltak családok, akik mintegy kívül éltek a falusi társadalom világán, kivételeknek számítottak. Megelégedtek, ha a gyerek megtanult írni-olvasni, ami ezen túl szükséges az önálló élethez, úgyszintén otthon tanulta meg.

Egyesek vasárnap délelőtt ünneplőbe öltöztek, templomba mentek, de csak néhány gyerek volt, akiket a szülei nem engedtek "belépni az úttörőbe". Így utólag már tudom, hogy többnyire ők voltak a zárt udvarokban nevelkedettek, akkoriban ez nem tűnt fel, a legszabadabban csatangolók közt is volt, aki eljárt ministrálni. Apai nagyszüleim néha templomba mentek, néhány barátom szülei nemkülönben, de ez akkor valami öreges szokásnak tűnt, ha muszáj volt, mentünk velük, de arról pl. fogalmam sem volt, hogy melyikük él mélyebb hitéletet. Persze, lehet, hogy mondták nekik otthon, hogy nekem, pártember gyerekének, erről ne beszéljenek.

No, igen. A hagyományok, ideológiák világa. Tények és hiedelmek. Nehéz lesz megírni.

Amiről akkor szó esett: az iskola igazgatóhelyetteséről, néhány gimnáziumi tanárról folyamatosan hallottuk, hogy ötvenhatos múltjuk van. (Ennél többet tényszerűen azóta sem tudni.) A volt szovjet hadifogoly orosz tanár ugyan időnként mesélt valami lelkesítőt a nagy Szovjetunióról, a testnevelő – osztályfőnök (A korábban említett unokatestvér) elmondta, hogy ő a régi rendszerben parasztfiú maradt volna, azt, hogy tanulhatott a munkáshatalomnak köszönhetően¹⁷, a faliújságokon pedig a szokásos lelkesítő cikkeket láthattuk, de ezt csak valami vékony mázként érzékeltük. Jó- jó vannak ezek a szocialista szövegek, van is bennük valami, elvégre az őskeresztények is valami hasonlóval próbálkoztak, nekik sem sikerült, most a hippik jönnek valami ilyesmivel, meg is köszönjük nekik ezt a szabadszerelmelem dolgot, de nyilván ki fogjuk nőni.

Remek dolog, hogy oda lettek a régi úr-szolga viszonyok, a mostani alá-fölérendeltségi viszonyokat pedig valami kollektivistá szemlélet humanizálja, de ez mindig tartalmazott valamiféle életidegenséget.¹⁸ Az énekórán, tanultunk népdalok meg valamiféle távoli mesevilágnak tűntek. Jó volt ugyan énekelni, ahogyan meséket hallgatni is jó volt, de olyan gyerekeknek valónak tűntek, amikből ki kell nőni. Egyszóval bizonytalan értékvilágban botorkáltunk, ki többet fogadott el belőle, ki kevesebbet.

Serdülőkorba érve már kezdtünk eltávolodni egymástól. A szakmunkásképzősök "inaskultúrája" karakteresen elűtött a gimnazistákétól. Átjárást a sportegyesület biztosíthatott volna, de az atlétika, kézilabda szakosztályban főleg gimnazisták, a focicsapatban főleg szakmunkások voltak. Lett volna még a KISZ klub, de ide valahogy csak a "második vonal" járt. Az esetlenebb, sutább gyerekek, akik nincsenek benne a messze bicikliző, bálakba messzire eljáró csapatokban. Néha elnéztünk, ott is csak akadtak lányok, billiárd és ping-pong asztalok, de ekkor már kezdte átszínezni a falu hagyományos serdülő világát a beat - hippis kultúra. Valami finomabbat, szabadabbat ígért. Subaszönyeg mellény, farmer, tornacipő. Szelid versek, dalok. Mindannyian testvérek vagyunk. Minden lánnyal összesimulunk. Olvastam Kerouac-tól az Úton-t, tetszett a szabad világ, de túl üresnek, erőszakosnak találtam a figurákat. Valami hippis szelídséggel szerettem volna elegyíteni, annak enerváltsága nélkül. Persze sok volt ebben a hiúság, hazugság, de sok a valódi megismerés,¹⁹ meghittebb világ teremtésének vágya is. A gimnáziumban az osztály egy része esténként rendszeresen együtt írja a leckét, hallgatjuk a Szabad Európa zenéit, beszélgetünk. Párok alakulnak, fedezékbe vonulnak, befekszenek az ágy és a fal közé, összesimulva csókolóznak. Mikor már több pár van, váltogatják egymást a búvóhelyen. Házibulikon néha egészen elmélyült a szerelmeskedés, párok feküdtek egymás mellé, de szabályos csoportsexig nem jutottunk el. (Autókkal megyünk földutakon egy tanyára, O. -ék gazdasági telephelyére. Az autóban sör, bor, Napoleon konyak, Whisky.)

Másik nagy találkahely az állomás volt. „Jössz este az AMI-ra?” Nem sok emlékem maradt ezekről az estekről.

¹⁷ A tanár úr amúgy igencsak tekintélyelvű konzervatív világképű embernek tűnt, amit persze sportemberi mivolta bizonyos demokratikus derűvel telített. Ha szocialista hitét kereszténydemokratára cserélnék, nem sok változást tapasztalnánk viselkedésében.

¹⁸ „... sokáig nem tudtam eldönteni, hogy a szüleim nyelvén a realitás miként érintkezik az ideával, azaz nem tudtam eldönteni, hogy az adott esetben az ideálisról vagy a valósról beszélnek-e.....” Nadas Péter: Világoló részletek. 330. o.

¹⁹ Lásd Eörsi István megjegyzését: Don Juan és Faust, közeli rokonok. Mindkettő a megismerés bolondja.

Beszélgünk. Néztük a vonatokat, ki jön, ki megy? „Valaha feltételeztem, hogy ami valóban érdekes, az túl van a nekem kijutott kicsinyes életkőrön, hogy az igazi messze túl és odakint van, ott, ahol én nem vagyok.”²⁰ – gondolhatta egyikünk. A másik úgy vélhette, minden meg van itt is, legfeljebb ott künn egyes dolgok nagyobbak, gazdagabbak, mások meg kisebbek, vagy épp hiányoznak. A harmadik meg büszkén feszített: „Semennyiért sem mennék innen sehová!”

Egyikünk mély, puha bőrfotelről álmodozott, amelyben kényelmesen elterülve, jó söröket kortyolgatva meccset nézhet, egy szép kertés házban, jó autóval mehet nyaralni a tengerpartra, mindegy, hogy ezért kertészkednie kell-e vagy főkönyvet vezetni. (Úgy is lőn.). A másik focista szeretett volna lenni (Sajnos csúnyán szétszakadt a térde.). A harmadik jó kezű autószerelő, aki csak ránéz a nyugati csodagépre, és már mondja is melyik szimmeringet kell kicserélni, hozzá hordja majd az autóját a megyéből mindenki (Kevésnek találtatott, győzött az alkohol.). Én meg meséket, álmokat, történeteket szerettem volna írni. Ezzel is valakivé lehet válni, a saját köreimben. Mert ekkorra már kissé módosult a gyermekkori "valakivé válási vágya." Ami ott kint van, a társadalmi lét, a "poltika" csak olyan, mint egy fura bogár. Óvatosan az ujjaink közé fogjuk, kissé eltartva magunktól, futólag szemügyre vesszük, aztán letesszük, kezét mosunk, és megint elmerülünk a lányok meg mindenféle más dolgok szépségeiben, örömeiben. A világot inkább ezeken a szépségeken át kell megismerni, megérteni. Ehhez persze kellett némi kis bátorság, vállalni a szelíd, kedves kis kobold-bohóc alakját. Felhúzni a kopott farmert, virágmintás inget, subaszőnyeg mellényt, hosszú haját növesztetni, esetleg mezítláb járni. Odalépni ismeretlen fiúkhoz, lányokhoz. Kik vagytok, honnan jöttök, hová mentek, mit csináltok és miért? **Voltak persze sokkal dacosabb lázadók is. „Te mi ellen lázadsz? Mitek van? (Marlon Brando)**

A fura bogarak futó szemügyre vétele persze egy idő után már kevésnek bizonyult. Ki kellene ismerni a teljes természetüket. Meg a többiekét is. Miféle növények, állatok lakják a kertet? Hogyan élnek együtt, vagy egymás ellen? Amikor a vasúti töltést gyomtalanítottuk, észrevettem a növénytakaró finom változásait. Végig kéne menni az összes vonalon, leírni a növényzetet, meg akkor már az állatokat is, meg hogy kik élnek a töltés mellett, miféle emberek, miféle kis helyi világok? Tudtam, hogy lehetetlenség, józanul kell megvonni a megismerés lehetséges határait. Mi az, ami tudományos alapossággal ismerhető meg, és mi az, ami csak vázlatosan. Amikor később a főiskolai szakdolgozatomat írtam, még a falu növényzetének vizsgálatát is a lágyszárú vadnövényekre szűkítettem.

Naponta láttuk a mezőről, műhelyekből hazafelé tartó "öregeket", akik mintha valóban a "létből" ballagtak volna haza. Ott ők szabták meg a dolgok menetét. Amint leteszik a szerszámot, idegen világba kerülnek, amelynek nem ismerik a szabályait, nem tudják befolyásolni, vagy nem ismerik el hitelesnek a szabályokat. Más szabályok szerint élnek, mint amit rájuk szeretne erőltetni a világ. Erősen hívó (Legyen az mély keresztény, vagy mély kommunista hit) családok gyermekeinek bizony meg kell küzdeniük a feladvánnyal, vajon van-e értelmük, konstruktív elemük ezeknek a szabályoknak, közmegegyezésen alapulnak-e, vagy csak egy törpe kisebbség önsorsrontó tévedései?²¹ Én nem szerettem volna, ha így kettéválik az életem. Azt akartam, hogy mindig otthon legyek. "Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne."²² Nekem ez az otthon a szépség világának ígérkezett. Petőfi, József Attila, Nagy László mellett olvastam mindenféle képhalmozó szurrealista verseket. Írtam is efféléket. (Tóth András mutatott pl. Guilleciv verseket. **Nekiláttam hát én is valami ilyen szavakba sűrített képeket formázni az életéről. Rövid, gyors iskolásikerek következtek, a lányoknál is eléggé bejött a dolog, csak épp az az élet, amikről szóltak, az nem akart méltó lenni a szavakhoz, de ekkor ezen még nem ettem magam.**

A serdülőkori álmodozás után a faluból többnyire a szakmunka világába vezettek az életutak, itt kellett valakivé válni.

Egyeseknek ez teljesen természetes. "Az én édes kicsi párom hasonlít anyámra, én pedig a nótás kedvű, édes jó apámra!" Én gyanakodva figyeltem ezt a falusi világot. „Nem szeretnék egy ilyen falusi ház ura és parancsolója lenni, az első szülés után elhízott feleséggel. Nem akarok beállni a sorba, ahol a házassággal vége az ifjúságnak, az asszonyok elhíznak, vagy csonttá soványodnak, erőszakos, zsörtölődő némberek lesznek, vagy megfélemlített, sértett cselédek.” Az udvarlás végével oda a gyengédség, fiatalabb házások közt ugyan láthatunk

²⁰ Konrád György: Harangjáték. Európa, Budapest, 2009. 214.o. „Nyugtalan természettel áldva-verve, megyek tovább egyik helyről a másikra, abban a felcsillanó reményben, hogy amott esetleg boldogabb lesze. Megölelek egy illúziót, és eleresztem, megölelek egy másikat, és eleresztem.” 221. o.

²¹ Lásd Nádas Péter, Világló részletek 330. o. „... sokáig nem tudtam eldönteni, hogy a szüleim nyelvén a realitás miként érintkezik az ideával, azaz nem tudtam eldönteni, hogy az adott esetben az ideálsírról vagy a valóságról beszélnek-e.....”

²² Tamási Áron: Ábel Amerikában. Ifjúsági Könyvkiadó

még időnként harsány-dacos erotikus megnyilvánulásokat, de harminc fölött ez már elképzelhetetlen. A családokban mély férfi-nő szerepellentétek feszülnek. („Apád már megint...! Na, ha ezt anyád látná!”) Döbönt áhítattal néztük a gimnázium ablakából, ahogyan Daka tanár úr és felesége kézen fogva jöttek reggel az iskolába, hóesésben, fedetlen fejjel, észre sem véve, hogy hull a hó. (Tehát hiányzott az észrevételezést jelző előregörnyedés, felfelé pillogás, aggódó tekintet.)

„Hull a hó, két szép fiatal sétál át lassan a kézilabdapályán. Fekete hajukon glóriaként csillognak a hópelyhek. Így fogunk mi is élni.” Vajon **ők úgy éltek-e? A gimnázium lassan bezárt, ők is máshová kerültek.**

A valakivé válás szerepelvárásai persze csak egy szabad világban fogalmazódhatnak meg szabadon. „Legyél persze valaki, de azért vannak határok. Ha rájössz, hogy a pálinkafőzdek kidobott szilvماغ halmaít a Tüzepek kidobott szénpor halmaítal keverve kitűnő tüzelőt kapsz, és erre nagyléptékű magánvállalkozást alapítasz, bőrtönbe kerülsz. Nem kell tehát nagyban játszani. Legyen neked elég, hogy a magad kazánját fűtheted.” Serdülőként már világnézeti vitáink is vannak, napi tapasztalat, hogy a "pártvonalon futó" emberek általában kerékkötők, tehetetlenek, tehetségtelenek. Aki ér valamit, az kívül van a rendszeren. Vagy ha belül: nem fut. Belső ellenzéki. Apámhoz néha régi elvtársak jöttek, gondterhelten beszélgettek. "Nem jól mennek a dolgok. Hiába, nem lehet jobbat kitalálni a Fayol féle munkaszervezési rendszernél. Önelszámoló egységekre kellene bontani a nagyüzemeket, hogy végül minden munkás felelős legyen a saját területéért." A "Darabbért"²³ ők is megírhatták volna, ha megírhatták volna. **Máskor meg: „Hát, Rákosi alatt ezt azért nem lehetett volna!”**

A gimnázium osztályfőnöki óráin természetesen nem kértük számon a meghirdetett ideológiáknak ellentmondó napi gyakorlatokat, csak magunk közt firtattuk, mi, miért, hogyan történik, vagy nem történik? (Én **egyébként igen alapos és mély ideológiai felkészültséggel rendelkeztem. Billiárdozni (Magyarbilliárd - 120-as piros golyós játék) a malom „kulturtermébe” jártunk. Amikor mások játszottak, én szépen átlapozgattam a könyvszekrényben sorakozó köteteket. Marx, Engels, Lenin, Mao Ce Tung összes mellett szerényebb képességű szerzőkön át az egyszerű megyei pártbizottsági brossúrákig. Kerestem valami felolvasható, megbeszélhető dolgot, amivel lehet kicsit villogni a többiek előtt, de nem sok eredménnyel. Arra jó volt, hogy egy életre szóló védettséget adjon az ideológiai győzködésekkel szemben.)**

Azt mindenesetre eldöntöttük, hogy lehetnek ugyan rendes emberek az, üzemvezetők, párttitkárok között is, de mi nem fogunk középük keveredni. Ők elfogadják a világot, amiben élnek. Én nem fogom elfogadni, írni fogok egy másféle világról, és megpróbálok másféle törvények szerint élni.

Mert lehet másképp is élni. Itt van például a bálók világa. A falusi bál eredendően a legények feszelésének színtere lenne, a rangsorbeli harcok helye. Ki tud a másik fölé kerekedni, táncban, nótázásban, verekezésben. Nálunk viszont inkább a mindenkinek testvére vagyok stílus járja, nem divat például a verekezés.

Míg kicsik voltunk, előfordultak persze bandaharcok, két hangadó összekapott valamin, akkor a játszótársaik is kötelességüknek érezték tartani a haragot, ha vonultunk ki a kiserdőre játszani, és ellenséges területen kellett áthaladnunk, néha nagy futás lett a vége, de komoly összeverekedésekre nem emlékszem.

Gimnazista korunkban aztán a sok házi sportpálya mellé besorakozott az Oravecz család diófájára akasztott homokzsák, meg két pár boxkesztyű is. Az Oravecz testvérek jól kezelték az odajárókat. Nem vált soha mérsárlássá a menet. Csiszolódott a technikánk, nőtt az ütőerőnk. Megtanultuk, hogy ez is csak olyan, mint labdával kicselezni a másikat. Ha sokat gyakorolsz, egy kezdő nem fog tudni megütni, te viszont úgy orrba vágod, hogy azt sem tudja hol van. De ettől még nem leszel több, nem bizonyítottál semmit. Ha muszáj, megvéded magad, de legjobb el sem jutni eddig a muszájig. Sokan voltunk, akik így gondolkodtunk, a verekedős falusi legények kisebbségben maradtak, inkább csak egymással próbálkoztak. Egyszer Tibor barátunk már nem kerülhette el a tettelességet, elengedett egy közepes erejűnek szánt egyenest, és csodálkozva nézte összecsupló ellenfelét.

A diófa alatti rangsorban én, a hatvankét kilómmal igencsak hátul álltam, de később, a főiskolai kollégiumban ez a kevéske tudás is több volt, mint amivel mások rendelkeztek. Ahhoz persze kevés volt, hogy utcai konfliktushelyzeteket hűvös, távolságtartó nyugalommal kezeljek. Műveleti intelligenciám az erőszak kezeléséhez hol elég lesz, hol nem. Érdekesek voltak ezek a szerepváltások. Délelőtt a négy évet átvészelti igyekvő gimnazista voltam, délután hol keményen dolgozó munkásember, hol meg homokban játszadozó, későn érő gyerek. Este pedig többnyire szalon hippí.

A község nagy munkáltatói a Tsz amihez a - Gépállomást is hozzácsatolják - és a Vas és Faipari szövetkezet. Később a cipész szövetkezet is kinövi magát egy kis cipőgyárrá. (Van aztán még a Zöldért, a Malom, a MÁV, a TŰZÉP, az ÁFÉSZ, meg az önálló iparosok. Azt persze, hogy Márki bácsi a szabó, vagy Jánovszky úr, az asztalos valóban önálló volt-e, vagy volt valami főállása is, nem tudom.) Itt telik el a napi nyolc óra, aztán jöhet a mellékes, mert a legtöbb családnak van valami kis magángazdasága. Háztáji föld, kert, műhely. Ezekből nőnek

²³ Haraszti Miklós: Darabbér?

ki lassan a helyi milliomosok. A mogyoró hozta az első nagy fellendülést, aztán jött a melegházi kertészkedés, először csak trágya alapon, derékig érő fóliák alatt csúszkálva, majd a kazánokkal fűtött hatalmas sátrak. Mi eleinte csak a háztájiban dolgozunk.

No, de mi van a legfőbb munkánkkal, a tanulással? (Persze van olyan család, ahol csak egyenrangú a kerti munkákkal, és van olyan is, ahol teljesen feleslegesnek ítélik. „Valahogy legye’ meg a nyóc osztályod, aztán gyűssz a téjeszcsébe dógozni!”)

Alsóban még nincs gond, Török tanárnéni kedves, de határozott, megtanulunk írni-olvasni. Ki-milyen sebességgel. Aztán még kedvesebb alsós tanítónőt kapunk, formálódik az elemei matematikai tudásunk, helyesírásunk. Kinek-milyen szinten. Felsőben már vannak kevésbé kedves tanáraink, a Karsai házaspár nem tartozik ezek közé, Kedves, szelíd, nagypapa mesél a biológia órákon, határozottabb, de hasonlóan kedves – többek közt Zilahy Lajoson nevelkedett tanárnő tartja magyar órákat, tanítja a szövegalkotást.

Nkem a biológia a kedvenc tárgyam, bogarakat, növényeket gyűjtögetek, hordom őket Karsai tanár bácsihoz.

A középiskolában a Daka házaspár büvöl el bennünket. Mások azért nem ilyen varázslatosak, de felnézünk rájuk. Vannak aztán akiknek elismerjük szaktudását, de nehezen viseljük óráikat. Arra nem emlékszem, hogy bármelyikükkel kapcsolatban felmerült volna, hogy talán nem is igazán felkészült tanárok.

Rám egyetlen tanár sem tesz akkora hatást, hogy intenzíven tanuljam a tantárgyát. A biológiát változatlanul kedvelem, Kovács tanár úr pedig sajátos módszerei (Közösen felmondott, órán „bemorizált tankönyvi szövegrészek.) ellen sincs kifogásom, tudom, hogy ez kell majd egy sikeres felvételihez. (Ekkor már eldőlt, hogy újságíró leszek. Szerzek egy biológia bármely más szak diplomát, aztán jöhet egy gyakornokoskodás valami üzemi lapnál, majd a két éves „újságíró iskola”. Később persze másfelé kanyarodott az utam.)

A tanulás főleg órai odafigyelést jelent, már ahol. Dolgozatíráskor pedig a „géppuskázás” segít. A pad tetejét tintatartónak szánt lyuk töri át. Néhány egyszerű alkatrésszel fabrikálok egy gumis szerkezetet, ami a nadrágomba akasztott kis spárgával működtethető. Ha behúzom a hasam, hátrébb dőlök, szépen elvonul a szöveg a kis ablak előtt. Ha kiengedem, visszatekeredik. Ha felállok, a spárga kiakad, eltűnik a pad lapja alatt.

Lebukásra egyetlen esetben kerülhetne sor, ha mások is elkezdenék leutánozni a szerkezetet, az én ügyességem híján, és használnák, az én színészi képességeim nélkül, de senki nem másolja le a szerkezetet, így megúszom négy éven át a lebukást.

A gimnázium lassan elfogyott alólunk. " A megye Kovácsházát futtatja!" A két párhuzamos osztály egyre kisebb létszámú, aztán, amikor harmadikosok lettünk, már nem is indult új első osztály. Sorra mentek el a tanárok, helyettük az általános iskolából jártak fel órákat adni, mások meg lassan átkerültek az általános iskolába. Az említésre érdemes emberekkel, eseményekkel már találkozhattunk a Vázlatokban.

Végül azokról a bizonyos sorsfordító eseményekről, amik beégtek az emlékezetembe.

Utcasarokhoz közeledve a kisbiciklivel meredten figyeltem, nem jön-e elém valaki. Ha jött, görcsös fékezés, kikerülés. Egyszer elbambultam, előre néztem, csak a szemem sarkában tűnt fel a keresztező gyalogos. Egészen könnyedén kerültem ki. Hm. Szóval akkor nem szabad odanézni. Na, de akkor figyelmetlen leszek? Nem, épp, hogy így tudok igazán figyelni. (Ekkor persze még mit sem tudtam a periférikus látás sajátosságairól.) A konkrét eseten túl is maradt valami jelzés: néha nem a legkézenfekvőbb a legjobb megoldás.

Gácsér Zsiga: „Ha ismernének téged, nem közölnének!” Hát, igen. Amiről írok, az egy elképzelt jövő. Menekülés egy fantázia világba. De nem lenne jobb először alaposabban megismerni ezt a világot?

Szabad Föld kupa. 2000 m-es mezeifutó táv. Több százan indulunk a kezdővonalhoz. Kis vidéki gimnáziumi csapatunk szerényen hátul marad. Látom, hogy egyesek magától értődő módon mennek előre a kezdővonalhoz. Semmi nem indokolja ugyan, de beállók az egyik mögé. Mi baj lehetne belőle, legfeljebb nevetségessé válok néhányuk szemében, ha leszakadok róluk. Hatodikként érkezek célba. Ha nem megyek előre, százvalahányadik lettem volna. Amikor később kis vidéki pályakezdőként bejelentkezek a szaktekintélyekhez egy látogatásra, valami hasonlót cselekszem.

Tizenhat évesen a bálban megpillantok egy elképesztően szép lányt. Pár évvel idősebb nálam, kérdezem kicsoda, kiderül, hogy olyan férfi párja, akivel szemben semmi esélyem. Nehezen ugyan, de háritom magamtól az első pillanatra beleszerettem érzést. Megtanulom kontrollálni az érzést.

Hasonlóan háritok majd máskor is kezdődő szerelmeket, amiknek, józan ésszel utánagondolva, nem lehet normális beteljesülése.

Irodalom:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Medgyesegyhaza/

Karsai Mihály: Medgyesegyháza története 1-5. A szerző, illetve az Anda Romani Kultúra Alapítvány kiadása. 1993-1998

Zsilinszky Ádám: Medgyesegyháza egyesületei a két világháború között. Medgyesegyháza Nagyközség Önkormányzata, 2000.

Zsilinszky Károly: Medgyesegyháza nagyközség társadalmi és gazdasági rajza az első világháború előtti évekből
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Medgyesegyhaza/pages/medgyesegyhaza/004_medgyesegyhaza_nagykozseg.htm

Oravecz Mátyás: Másvilág. Budapest, Medgyesegyháza. Anda Romani Kultúra Alapítvány, 2004

Akácillat : Medgyesegyházi tollforgatók antológiája. 1-4. Anda Romani Kultúra Alapítvány 2002-2005

Szatmári Imre - Vágó Csaba: Medgyesegyháza területének településtörténete az őskortól a törökvilág végéig*

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Medgyesegyhaza/pages/medgyesegyhaza/002_medgyesegyhaza.htm

Bagyinszky Marianna: Gútai magyarok Medgyesegyházán.

<http://doktori.btk.elte.hu/hist/bagyinszkymarianna/diss.pdf>

Bagyinszky Marianna: Medgyesegyháza a csehszlovák–magyar lakosságcsere tükrében.

http://acta.bibl.u-szeged.hu/5125/1/belvedere_2007_005_008_094-131.pdf

Halasi László: Az egyházközségek és gyülekezetek megalakulása és megerősödése Medgyesegyházán.

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Medgyesegyhaza/pages/medgyesegyhaza/005_az_egyhazi_kozsegek.htm

Szolnok²⁴

Első emlékem Szolnokról egy hűvös hajnal, kis eső is szitál, az állomást átépítik, valami deszkajárdán megyünk, hogy átszállhassunk a pesti vonatra. Medgyesegyházáról utazunk Pestre, apám megmutatja a várost, ahol fiatalkorát töltötte. Nyolc éves lehetek, állok az utolsó kocsi végében, nézem, ahogyan a mozdonyból kipotyogó égő salak (most már tudom, széniszappal fűtöttek) tűzkígyót ír a talpfákra. Állomás mellett lakunk, féltettem az olajos talpfákat. El fognak égni, hogy jövünk így vissza?

Tizenvalahány év múlva látom másodszer a várost. Átszálok a zagyvarékesi buszra, ott fogok tanítani, ha meg tudunk egyezni. Megegyezünk. Tanítok. A rajz tantárgy eszközkészlete elfér egy szekrényben. Néhány rajztábla, befőttesüveg a víznek, egy vödör, néhány mértani test, művészettörténet diaszorozat enyhe barnás árnyalatban. Körbenézek, kitől kaphatnék valami segítséget.

Forgó Gyuszi amatőr képzőművész, a szolnoki nyomda gépmestere. Festéket, papírt, cinklemezeket ad.

- Hogy fogjuk kihozni?

- Menj be (figyelik: nem fel! Be!) Bélához, beszélj vele.

Gombkötő Béla az igazgató, délutánonként együtt focizik a fiúkkal, segít. Ő az első szolnoki, aki, meglátva a gyerekrajzokat, megteszi, ami tőle telik.

Pedig lenne oka lerázni, mindenféle zavaros eszmék nézhetőek ki belőlem, szabadság, meg rend, szigor, meg szeretet, szocializmus meg mégse, vagy egészen másképp. Nyomdafestéket adni egy effélének?

A nyomdászokkal hallgatunk Penderecky zenét Vincze Gyula lakásán. Szegedről úgy jöttem el, hogy akkor jöjjön a világ vége, a magány, bebujdoklás a művészet világába, aztán kiderül, hogy itt is vannak helyek, klubok, pincék, albérletek.

Az év eleji rajztanári értekezlet után bemutatták nekünk a művésztelepet. Így találtam rá a második szolnokira, Bokros Lászlóra. Ő ekkoriban a később Szolnoki Műhelyé nevesülő amatőr alkotókör szakmai vezetője, tanácsadója volt. Nem lehetett rosszkor érkezni hozzá egy-egy kérdéssel, kéréssel. Fia, Bokros Péter fényképezte első illusztrációs diaszorozatomat, később Kolozsi Sándor vette át a feladatot, nem csak maga reoprta, de elő is

²⁴ Alábbi szöveget a helyi Rotary klub felkérésére írtam, késve küldtem el, nem jelent meg az évkönyvben.

hívta a filmeket, százsámra. Bokros Peti később megalakította az Inconnu „polit-art” csoportot. Szívesen csatlakoztam volna, csak épp nem volt hozzá tevékeny erőm, tehetségem, befogadóként maradtam közöttük. (Peti utólag elmondta, arra is gyanakodtak, hogy esetleg odaküldött megfigyelő lehetek, de átmentem a teszten.) Aztán egyre több ember kötött a városhoz.

Jó lenne itt mindenkit elősorolni, napok óta gyűjtöm a neveket, de ha bemegyek a rajzterembe, megint látom, akitől ezt kaptuk, kimaradt. Kezdjük akkor a legelején. Zagyvarékasról egy "pályaelhagyott", elbizonytalanodott fiatal tanárember érkezett Szolnokra. Dekoratórködés, raktári segédmunka mellett egy gyermek képzőművész kört vezettem a Megyei Művelődési Központban. Ki hívott az olvasótábori mozgalomba? Pápainé Kemenczy Judit, Nagy Lajos, Baricz Péter, Papp Béla már nem tudom, de nagyon szép napokat tölthettem Zebegényben gyermekkörümmel. Megalakult az Ifjúságért Egyesület, ahová mindig be lehetett ugrani egy kis "akolmelegért". Tóth Mária indította a játszóház mozgalmat, ami az iskolai napközinek is adott némi lendületet. Aztán megérkezett Karcagról Tóth István, ekkor Szolnok képzőművészeti világa hirtelen országos vonzáskörűvé vált, sorra állítottak ki, adtak elő a később vezető szerepekbe kerülő szakemberek. Szabados Árpád, Szemadám György, Földi Péter, és még sokan mások. Tóth Pista az apró kis szívességekben is kimeríthetetlen volt, meghívókat szitázott, kiadványokat szerzett. (Ő indította a "csöves kört" Spagi, Farkas Peti, a Tóta testvérek és barátai gyűltek össze egy kis vályogházban mindenféle "rendszerellenes" tevékenység folytatására. Nem nagyon politizáltak, épp csak szerettek volna kicsit magukban lenni, zenélni, beszélgetni, meg persze a szex - de mindez akkoriban bizonyos ügyosztályokon már rendszerellenes tevékenységnek tűnt.) Ezek a kapcsolatok térítettek vissza a gyerekekhez. (Ne feledkezzünk meg egy-egy olyan kis biztatásról sem, amire az illetékesek, pl. Mácsai Béla már nyilván nem is emlékeznek – de akkor nagyon sokat segített.) Egy év napközizés után Lengyel Boldizsárné segítségével kaphattam rajztanári állást. A Széchenyi lakótelep induló iskolájában fiatal, energikus tantestület készülődött arra, hogy valami értéket teremtsen. A Polgár Ági - Szalai Feri páros munkáját elnézve előre borítékolhattuk a későbbi országos sikereket. Bejártunk egymás óráira, megnézni egy-egy feladat előkészítést, felvezetést. Képzeld el ahogy egy rajz- ének-testnevelő-magyar- matektanár beszél a szertárba, öltözőbe, tanáriba: Feri, Ági, Dezső, Pista, megnézed hogy tanítom a kommutatív egyenleteket, fejbillenést, stb.? Ez a légkör nagyon sokat segített abban, hogy a rajzterem is felzárkózzék az országos bajnok sportolók mellé. Ami anyagi támogatás kellett, azt pedig adta a város. Az első táblaképeket házilag kevert festékekkel festettük, talán Balogh István adta a Vegyiművekből. A farostlemez alap, a bútorigipari vállalatól érkezett az igazgató nevére már nem emlékszem, később Tiger Miklós vette át támogató szerepét. Ecsetek még az olvasótáborból maradtak, a megfestett képeket a Vegyiművek óvodájának ajándékoztuk. Pápainé Kemenczy Judit szervezte első linómetsző megyejárásunkat.

Első könyvünket Marosi Csaba tördelte, szerkesztette a Ventúra Publisher segítségével, húsz percig mentette a néhány kilobájtnyi adatot. Azóta is állandó számítástechnikai tanácsadónk, végtelen türelemmel segít a nem épp felhasználóbarát Microsoft programok megszelídítésében. Kerámia ügyekben Chlumetzki Ildikó teljesített hasonló szolgálatokat, ha valami bonyolult mechanikai problémát kellett megoldani, Cserta Miklós mérnök úrnak telefonáltam, a kivitelezésben pedig Bátor Ferencre, meg a Mezőgépre számíthattam.

Kádár Attila képesítés nélküli nevelőként napközizett egy évet a Szecskában, eljárt a linómetsző szakkörbe, segített a kerékpáros megyejárásban, aztán valami okból nem újították meg a szerződését. A MÉH-nél folytatta pályafutását, ő szerezte az első komolyabb pénztámogatást a szakkörnek. Vasat gyűjtött a nevünkben a környékbeli Tsz-ektől. Később másképp is segített, szállított, ajánlott, bemutatott, ha kellett, pénzt is adott. Ez utóbbival egyébként mások is segítettek, az egyesületet, a MOL, a VCSM, a Bitu-Bau kft, a Hajlák kft. és mások, mi meg képeket adtunk cserébe. Eleinte csak úgy, magában, utóbbi években a Borovi Rt-nek köszönhetően már be is tudjuk keretezni a metszeteket. Üveget meg adnak az üvegesek a maradékból. Nagy László, Eszes Balázs és mások. Amikor már megvolt az alapvető eszközkészlet, el lehetett kezdeni a gazdálkodást, megalakítottuk a Metszőkör egyesületet, összedobtuk a pénzt a gyerekekkel, közös felszerelést vásároltunk, jóval kevesebb pénzből jóval többet tudtunk így nyújtani. Az évek során kialakult egy olyan rajzterem a Széchenyi krt.-i általános iskolában, ahol minden tárgyi feltétele megvolt a nagykönyv szerinti rajztanításnak. (Persze a tárgyi feltételek önmagukban még nem garantálják a sikert, ehhez pedagógiai, didaktikai tudás, szellemi, erkölcsi vagyoni is szükségeltetett volna, ami hol volt-hol meg - többnyire- nem. Ami lassan összegyűlt, azt én mindig minimális előfeltételnek éreztem. Háromszor rugaszkodtam neki, hogy áttekintsem pedagógiai, didaktikai eszközkészletemet, elsőre egy rövid, általános bevezető készült, a Rajzoljunk együtt kötet. Másodsorra egyetlen területet, a linómetsző órákat próbáltam meg nagyító alá venni a Metsszünk együtt linót c. kiadványban. Végül tíz évvel ezelőtt nekiláttam a teljes program átfogó, néhol mikrorealizmusig mélyülő bemutatásának, ennek eredménye lett az azóta is folyton bővülő Vizuálpedagógiai kapcsolatkönyv című CD rom.)

Máskor a segítség nem volt ennyire tárgyszerű, mégis sok örömmel leltük benne. Hargitai Tibor egyszer megemlítette egy továbbképzésen, milyen remek szánkó és sítépet talált a mendei dombokon. Elkezdődött a téli Mendére járás, soha nem felejttem el azt a szombat délelőttöt, amikor a tervezett húszegynéhány fős kis csoport helyett százegynéhány gyerekkel szálltam vonatra, egy szál pedagógusként. (Hétfőn behúzott nyakkal osontam fel a rajzterembe, de sehonnán nem jött telefon, úgy tűnik senkit nem háborított fel a felelőtlen

vállalkozás.) Középkorú csoportunknak Matúz János tartott nagyon izgalmas foglalkozássorozatot, teljesen ingyen. Ha videózás, fényszobor készítés, falfestés volt a feladat, Sárkány Sándorra számíthattam, legutóbb pl. egy nyomdagépet adott öt évi használatra.

Hosszan sorolhatnám még a neveket, a történeteket, izgalmas lenne visszatekinteni a rendszerváltás pillanataira, amit a megyei MDF vezérkarából, később a városi oktatási bizottságból közelről figyelhettem, de itt most nem történeti visszatekintés a feladatom, folytatom tehát a jelennel.

Új szereplők jelentek meg a színen, új kapcsolatok alakultak. Demeter István szervezkedik, video kazettákat ad. Többek közt neki köszönhetjük a Művészetek Völgyének feledhetetlen élményeit. Técsi Zoltán elvisz bennünket a Bükkbe, meg máshová. Olajos Csaba megmutatja a képeit, a ceruza technikáját még nem sikerült leutánoznunk. Pécsi István, Barna Péter, Gulyás István csoportokat visznek a nyári biciklitáborban. Hamar József a zöld kapcsolat, papírt, nyomdafestéket még Forgó Gyuszi is szállítja, húszegynéhány év óta, rendületlenül. Egy időben Pintér József is adott, mostanában ritkán járok arra. A város utcáit járva (többnyire persze futva) folyton ismerősök jönnek szembe, akik nélkül nem jelenhettek volna meg könyveink, nem mehetett volna messze a Metszőkör híre.

(Legutóbb a MÉH melletti papírboltban vásárolgattunk, ha már itt vagyunk, nézzünk be a telepre is. Hát egy raklapon gyönyörű csomagolópapírok mázsái.

- Ezt megvennénk!

- Ugyan, tanár úr! Vigyék csak, aztán hozzanak érte ugyanannyi újságpapírt!)

Szolnokhoz engem ezek az emberek kötnek, mert amúgy épületek, na meg gombák (mert azért ne feledkezzünk meg a húszegynéhány ehető gombafajról - szaktanácsadó Iváncsik Imre volt, míg ráért - amit a kezdetektől rendszeresen gyűjtögetek) mindenütt vannak. Kollégák közt járva azt érzem, ezeket az embereket irigylik leginkább tőlünk.

Van mögöttünk egy olyan kapcsolatháló, amely biztonságot nyújt, és már nem csak nekünk, mert fiatal tanárok kapcsolódnak be a munkába, a Metszőkör egyesület lassan visszahúzódik a jóval erősebb anyagi háttérrel rendelkező Önálló Vizuális Alapiskola támogató egyesületévé. Délutánonként, esténként rajztanárok jönnek össze, dolgozni, beszélgetni, alakul egy húszegynéhány fős csapat, velük a szakmai munka újabb lendületet vehet. Eddig ugyanis a Széchenyi iskolában kidolgozott program csak néhány ponton tudta megtermékenyíteni a hazai vizuálpedagógiai gyakorlatot. Teljes mélységében sehol nem épült ki a modell. Megyei szaktanácsadóként tovább hallok a kesergéseket, nincs pénz - paripa - tehát nincs fegyver sem, a gyerekeket megrontja a TV, a ... nem folytatom, tapasztalataim szerint, ha a gyerekek közé egy anyagi, szellemi eszközzel felszerelkezett felnőtt ember érkezik, elejét veheti a rontásnak.

Amit a városért tehetek, tehetünk, az a fentebb vázolt kapcsolatháló, emberi energiarendszer őrizgetése, és az iskolai rajztermek fokozatos gazdagítása, magasabb pályáivra állítása. Mindeközben persze az embernek mindenféle feladatai adódnak. Legtöbbször tanácstalan gyerekek, fiatalok mellé kell leülni egy székre, lépcsőre, fatönkre, és beszélni nekik arról, hogy most ugyan tényleg nehéz helyzetben vannak, de az élet ezen túl és ennek ellenére is szép, izgalmas kaland, érdemes átlépni a gondokon, feloldani, feldolgozni, vagy kikerülni őket, és persze mutatni is ezekből a szépségekből, amit lehet. Máskor más a feladat, segíteni valami városi ügyben, helytörténeti vetélkedők, bűnmegelőző táborok, meg mindenféle más ügyek. Ötvenen túl legfontosabb lokálpatrióta feladatomnak azt tartom, hogy a városban feltűnő fiatal rajztanárok eltaláljanak ehhez a közösségi háléhoz, ezekhez a feladatokhoz, ügyekhez, azokért, na meg persze maga-magukért.